

Vizes élőhelyek világnapja 2011. február 2.

1971. február 2-án Iránban Ramsar városában írták alá a vizes élőhelyek védelméről szóló megállapodást, melyhez hazánk 1979-ben csatlakozott. Az ún. Ramsari területeknek a célja kezdetben azon vizes élőhelyeknek a védelme volt, amelyek jelentős szerepet játszottak a madarak vándorlása során. Ezt a védelmet aztán idővel kiszélesítették és általános jelleggel a jelentős természetvédelmi értékkel bíró más vizes élőhelyek is megkaphatták ezt a címet.

A természetvédelmi egyezménynek a tiszteletére, valamint, hogy felhívják az emberek figyelmét a vizes élőhelyek fontosságára, az egyezmény aláírásának napját, február 2-át, 2003 óta világszerte a vizes élőhelyek világnapjává tették.

2011-ben az egyezmény a 40. születésnapját ünnepli. Az egyezményt aláíró tagok száma mára 160-ra emelkedett, míg az egyezmény hatálya alá tartozó 1.911 db Ramsari terület közel 187 millió hektár – az így kialakult hálózat a világ védett területeinek legnagyobb hálózata.

Magyarországon jelenleg összesen 28 Ramsari terület található, melyek összesen 234 ezer hektárt ölelnek fel, ebből Igazgatóságunk (ÉDUKÖVÍZIG) működési területét 4 db Ramsari terület érinti, melyek a következők:

Megnevezés	Terület (ha)	A listára jelölés éve
1. Fertő tó	8 432,0	1979, bővítés: 1997
2. Tatai-tavak	1 633,4	1989, bővítés: 2006
3. Nyirkai-Hany	433,7	2006
4. Rába-völgy	9 475,0	2006

„Erdők a vízért és a vizes élőhelyekért”

szól az idei vizes élőhelyek világnapjának nemzetközileg meghirdetett jelmondata, mely szervesen kapcsolódik ahhoz, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete a 2011-es évet az Erdők Nemzetközi Événé nyilvánította. A jelmondatnak megfelelően az idei vizes élőhelyek világnapja a víztől nagymértékben függő erdőtársulásokra –, melyek néha vagy az év nagy részében vízborítás alatt vannak, mint például láperdők, mocsári erdők, ártéri erdők, stb. – fókuszál, azok fontosságát, fenntartható kezelését és megőrzését emeli ki.

Síkvidéki folyóink partjait ártéri pionír cserjések és puhalingetek kísérik. Az egyes társulások összetételét nagymértékben meghatározza a folyószakasz jellege, a folyó sebessége, az elárasztás hossza és a lerakott hordalék minősége. Ezen egyes növénytársulások fokozatos, egy irányba mutató fejlődését, a folyók mentén **ártéri szukcesszió**nak nevezzük.

A síkvidéki folyóink mentén az ártéri szukcessziósor első fás társulásait a **bokorfüzesek** képezi, melyek az ártér legmélyebb szintjein, zátonyain, szigetek és morotvák partszegélyein találhatóak. Igazgatóságunk területén a Duna mentén, főként a Szigetközben, illetve a Répce és a Rába mentén találjuk meg állományaikat.

Az elsősorban kavicsból és durva homokból felépülő zátonyokon,

partszegélyeken - ott ahol a víznek nagy a sodrása - többnyire a **csigolya-**

bokorfüzesekkel találkozhatunk. E zátonyok vízgazdálkodása igen szélsőséges, hiszen árvízkor akár tartósan is víz alá kerülnek, míg kisvízes időszakban akár teljesen szárazra kerülhetnek. Névadó, egyben uralkodó cserjéje a csigolya fűz, de találkozhatunk olyan állományokkal, melyekben a fehér fűz és a fekete nyár is előfordul tömegesen. Említést érdemel még a szigetközi csigolya-bokorfüzesek nevezetes cserjéje a védett fekete ribiszke. A legszebb csigolya-bokorfüzesek a Felső-Szigetközben voltak

A mellékágak gyengébb vízmozgású helyein, holtágakon, valamint a hullámtéri morotvák partszegélyein a **mandulalevelű bokorfüzesekkel** találkozhatunk. Ezen termőhelyekre a finom homok, homok-szap és szap jellemző, melynek vízgazdálkodása már sokkal kiegyensúlyozottabb, ezért tartós apály esetén sem száradnak ki. A gypsintben helyenként megtalálható a védett nyári tűzike, valamint a Szigetközben jellemző az Alpokból levándorolt havasi ikravirág.

Szigetköz - bokorfüzes, háttérben puhafaliget és nemesnyaras

A bokorfüzesek a szukcesszió során magas szálerdökké, **puhafaligetekké** fejlődnek. Legszebb és egyben legnagyobb kiterjedésű állományaik a Szigetközben voltak, ahol ma is megtalálhatjuk társulásaikat. A puhafaligetek állományai fiatal öntéstalajon fejlődnek, és a gyakori elárasztások miatt akár 3-4 hónapig is vízben állhatnak. Puhafaligetek közé három társulás tartozik: a fűzligetek, valamint a fekete-, és fehérynárligetek. A **fűzligetek** az alacsony ártér magasabb, de még rendszeresen elöntött részein találhatóak, többnyire a finom homokkal és szappal fedett partok, hullámtéri morotvák mandulalevelű füzeseiből jönnek létre. Fő fafajuk többnyire a fehér fűz, de helyenként a törékeny fűz is domináns faj. Cserje szintjük általában gyér, gypsintjük viszont nagy változatosságot mutat: főleg mocsári növények és a puhafaligetek fajai uralkodnak benne. Érdemes

Szigetköz - „botolófűz”

említést tenni a fűzligetek egy érdekes megjelenési formájáról, a „botolófüzesekről”. A „botolófűz” a töltések hullámverések elleni védelme érdekében kialakított metszési mód eredményeként jött létre, amely egyben biztosította a vesszőfelhasználást. A fonásra alkalmas vesszőket, az árteret járó ember a törzsről évente levágta. A rövid törzs megvastagodott és minden évben seprűszerűen újra hajtott. Az így kialakult füzesek tájesztétikai szempontból csodálatra méltóak. A **nyárligetek** már a ritkábban elöntött árterületeken húzódnak. Termőhelyük csak nagyobb árhullám esetén kerül

víz alá. **Feketenárligetek** a durva homokkal fedett kavicszátonyok részleges feltöltődésével alakulnak ki a csigolya-bokorfüzesekből. A **fehérynárligetek** részben a feketenyárligetekből, részben a fűzligetekből fejlődnek. A nyárligetek cserje és gypsintje hasonló a fűzligetekhez, de

kiseb a mocsári növények és a puhafaligeti elemek aránya, helyettük a lomberdei fajok aránya nagyobb. Hajdanában mindhárom társulás nagy arányban fordult elő síkvidéki folyóink mentén. Mára viszont jelentősen lecsökkent a természetközeli állományuk száma, helyüket többnyire nemesített nyár- és fűzfajtákból telepített erdők foglalják el. Igazgatóságunk területét járva főleg a Szigetközben, a Répce és a Rába mentén találkozhatunk fennmaradt állományaikkal.

Az ártéri szukcesszió záró társulásai a **tölgy-kőris-szil** ligetek, melyek a magasabban fekvő, csak kivételesen magas árhullám esetén előntött ártereken található. Hajdani terjedelmes állományainak ma már csak töredékeivel találkozhatunk, melyek nagyobb része a folyószabályozások végett mára már mentett területre került. Főbb fajai a kocsányos tölgy, a névadó magyar kőris, a magas kőris, a gyertyán, a mezei és a korai juhar, a vénic és a mezei szil. Igazgatóságunk területén a Mosoni-Duna és a Cikolai-Holt-Duna mentén még ma is gyakori állományuk, de a Mosoni-síkon, a Hanságban (Osl, Jánossomorja, stb.) is találkozhatunk velük.

A síkvidéki ligeterdőkhöz hasonlóan a domb- és hegyvidéki patakokat keskeny sávban **éger- és kőris-ligetek** kísérik. Fő fajai a mézgás éger, de gyakori helyenként a hamvas éger is. Igazgatóságunk területén a Soproni-hegységben jellemző.

Ritkán a síkságon is találkozhatunk égerligetekkel a nedvesebb termőhelyeken. Elsősorban az ármentett terület időszakos vagy igen lassan mozgó vízfolyásait kísérik, illetve az égerlápokat szegélyezhetik. Igazgatóságunk területén például a hédervári „Vadaskerti-erdőben”, kimlei „Novákszigeti-erdőben”, ásványrárói erdőben, mosonmagyaróvári „Parti-erdőben”, de a Hanság területén, illetve kisebb foltokban a Rábaközben (Szany, Kapuvár térsége) is találkozhatunk állományaikkal.

Fent bemutatott erdőtársulások megőrzésére, fenntartható kezelésére nagy hangsúlyt helyez a Víz Keretirányelv is. A vízfolyásokat szegélyező erdőtársulások szerepe ugyanis többértű. Egyrészt mint „zöldfolyosók” számos növény és állat számára nyújtanak menedékhelyet, illetve vándorlási lehetőséget. A változatos élőhelyek egyben hozzájárulnak a fajdiverzitás fenntartásához. Másrészt mint „védősávok (pufferzónák)” fontos védő szerepet játszanak a vízfolyások vízgazdálkodásában. A többszintes állományok nagymértékben megakadályozzák a diffúz szennyezések bejutását a vízfolyásokba, azáltal, hogy gyökérzetük hatékony szűrőként felveszi a tápanyagok nagy részét. Továbbá a part mentén található fás növényzet árnyékoló hatásával védi a vizeket a túlzott felmelegedéstől, illetve gyökérzetük stabilizálja a partoldalt.

A víztől nagymértékben függő erdőtársulásokra másik nagyobb csoportját a **láperdők** képviselik. A láperdők a lefolyástalan, pangóvízes területek jellemző erdőtársulásai. Az ilyen termőhelyek vize oldott oxigénben szegény, azaz anerob körülmények jellemzőek rá. Jellemző, hogy a szerves anyagok nem tudnak teljes mértékben lebomlani, ami tözegképződéshez vezet. Az idők folyamán a tőzeg fokozatosan vastagszik, elkezdődik a termőhely feltöltődése, s végül megjelennek a láperdők. Ezen folyamatot **lápi szukcesszió**nak nevezzük.

A lápi szukcesszió sor első fás társulása a **fűzláp**. A fűzlápok lényegében lápcserjések, azaz a növényzet fő tömegét cserjetermetű fajok alkotják. Fő fajaik a rekettye- és füles fűz, nyír és kutyabenge. A fűzlápok természetvédelmi értéke nagy. Sajnos állományaik már csak szórányosan fordulnak elő, s azok is többnyire már kiszáradó, elgyomosodott állapotúak. A Hanságban például Földsziget (Király-tó), Újrónafő térségében találhatóak meg természetszerű maradványaik.

A jégkorszakot követő fenyő-nyír kor (i.e.8000-7000) emlékének tekinthetők a **nyírlápok**. Jellemző fája a szőrös nyír, de mellette megjelenik a babérfűz, a közönséges nyír és a kutyabenge. Nyírlápok egyik legértékesebb erdőtársulásunkat képezik, amelyek számos boreális-reliktum fajt tartalmaznak. Igazgatóságunk területén Jánossomorja (Nyíres) térségében találkozhatunk állományával.

A fűzlápok a szukcesszió során **égerlápokká** fejlődnek. Égerlápok fő fafaja a mézgás éger, melynek gyökérfeje kiszélesedik, hogy az ingoványos talajon megtámassza a fát. Az ilyen fákat „lábás fáknak” nevezik. Ezeken a „lábakon” korhadéklakó, illetve kéreglakó fajok (számos mohafaj) telepednek meg. Az égerlápok cserjeszintje általában gyér, gyepszintjük nagymértékben függ a vízborítástól. A gyepszint jellemző fajai a különböző sások, a mocsári nőszirom, lápi csalán, a páfrányok, pl. tőzegrápfrány, szálkás-, széles pajzsika. Az égerlápok a Hanság egyik legjellegzetesebb erdőtársulásait képviselik (Oslí-éger, Csíkos-éger, Király-éger, stb.), de egy-két helyen a Szigetközben is (pl. Halászi Parti-erdő) megtalálhatóak.

Összeállította: Tóth Ildikó, ÉDUKÖVIZIG

Felhasznált irodalom

1. Ramsari egyezmény - <http://www.termeszetvedelem.hu/ramsari-egyezmeny>
2. MÉTA adatbázis - <http://www.novenyzetiterkep.hu/?q=magyar/katalogus/node/73>
3. Nemzeti Ökológiai hálózat 3.: Lápok – Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, 2002
4. Szerk.: Fekete G., Varga Z. (2006): Magyarország tájainak növényzete és állatvilága – Bp.
5. Szerk.: Bartha Dénes (1995): Növénytársulástani és ökológiai tanulmányok – Tilia, Vol. I., Sopron